

HRIECH/JEJÍ PASTORKYŇA **SLOVENSKÉ NÁRODNÉ DIVADLO**

autorka recenzie: **Dária F. Fehérová**

predstavenie na festivale Dotyky a spojenia: 10. 09. 2021 v Martine

Slovenské a české rodinné prieniky

Slovenské národné divadlo obohatilo piatkový Hlavný program netradičným spojením dvoch tradičných, respektíve klasických hier. Realistická jednoaktovka *Hriech* Jozefa Gregora Tajovského prináša príbeh Amerikána, ktorý po návrate nájde doma okrem manželky aj dieťa iného muža. Celovečerná hra Gabriely Preissovej *Její pastorkyňa* je zase analýzou dedinských vzťahov poznačených nemanželským dieťaťom. Obe hry spájajú aj ďalšie témy ako majetok, egoizmus, hrdosť, viera. Režisér Matúš Bachynec čerpal z podobného rámca hier, obe štruktúroval na obrazy, v ktorých sa dajú nájsť podobné črty (príchod muža do domácnosti, modlitba), takisto pracoval aj s postavami a zdôraznil situácie, v ktorých sa zaoberajú rovnakými témami, hoci každá k danému problému pristupuje inak.

Rozsiahlu Preissovej hru bolo nutné z toho dôvodu abstrahovať na jednoaktovku. Režisér musel vyškrtáť množstvo postáv, vedľajších motívov a príbeh sústredil na vzťah chovanky Jenůfy, jej nevlastnej matky Kostelníčky a dvoch nápadníkov. Podarilo sa mu využiť aj komediálny potenciál hry *Hriech*, v ktorej sa pracuje s tajomstvom – dieťa, o ktorom vedia všetci okrem manžela, je ukryté v komore. Z istého uhla pohľadu je smiech počas dramatických situácií nevhodný, no je to dôkaz pozitívnej pozornosti publika. Hlavným diferencujúcim prvkom dvoch hier je použitie jazyka. V *Hriechu* postavy rozprávajú po slovensky (hoci nezosúčasnenou, archaickou slovenčinou). Dôvodom, prečo ju dramaturgia zaradila do repertoáru pri stom výročí divadla je aj to, že je to prvá hra, ktorá

sa na javisku SND hrala po slovensky. V *Její pastorkyni* hovoria postavy slovakizovanou češtinou. Jazykový rozdiel uľahčuje rozlišovanie jednotlivých príbehov, ktoré sa na javisku striedajú po výstupoch. Obidva jazyky prinášajú svoj svet. Tajovského dialógy sú priame, ľudové, zvädzajú k írečitosti. Svet Preissovej je vďaka melodickosti v reči tajomnejší, každé slovo má svoje miesto a plynie postavám z úst akoby vo vlnách.

Niektoré motívy zostali výraznejšie len v jednej časti. Napríklad vzťah k majetku sa charakterizuje v *Hriechu* tým, že Bora a Andrej sa prechádzajú po obvode scény, dívajú sa akoby z okna a hodnotia majetok, do účtovnej knižky si zapisujú výdavky a úspory. V *Pastorkyni* je vzťah k majetku prezentovaný skôr na úrovni individuálnej hrdosti na to, čo všetko Kostelníčka dosiahla vlastnými rukami a ako vychovala svoju pastorkyňu. Majetok je, samozrejme, dôležitým činiteľom pri dohadovaní manželského zväzku a Števa vytiahne peniaze, aby sa vykúpil z povinnosti vziať si Jenůfu za ženu.

Režijnej interpretácii pomáha aj scénografia. Šikminy sa stretávajú uprostred scény, na dne akéhosi brodu, ktorý sa v závere naplní čiernou tekutinou. Je to symbol kolektívnej viny, v ktorej sú všetci namočení. Po šikminách sa ťažko kráča, nedá sa na ne postaviť stôl tak, aby sa na ňom niečo udržalo; režisér starostlivo vybral situácie, v ktorých sa muž pošmykne, keď si sadá na stoličku – je tu stále niečo pokrivené, vychýlené, vyosené.

Dynamika inscenácie závisí od hereckej kondície. Režisér herecký kolektív pripravil dôsledným vybudovaním mizanscén, prácou so vzájomnými podnetmi a významovými podtextami. Spôsob, akým radil za sebou výstupy, zase dovoľuje porovnať rovnako štruktúrované rodinné bunky. Vidíme, ako sa vyrovnávajú so situáciou nemanželského dieťaťa, s tajomstvom, s poškrvnou cťou, ako reaguje „matka“ v *Hriechu* a v *Její pastorkyni*, ako reaguje „otec dieťaťa“, a tak podobne. Zároveň režisér kladie vedľa seba dva národy, ktoré však k sebe majú blízko (Preissová žila na Morave). České riešenie sa ukazuje ako fatálne, slovenské ako pragmatické a zmierlivé. Strojkyňou radikálneho riešenia v *Pastorkyni* je postava Kostelníčky, ktorá utopí novorodenca, aby svojej chovanke zabezpečila budúcnosť. Nepokorná Kostelníčka v podaní Dany Košickej pre šťastie svojej chovanky napokon doslova ohne chrbát a odhodí všetku svoju hrdosť. Hĺbku svojej

postavy Bory ukáže Gabriela Dzuríková hned v prvom výstupe – má v sebe írečitú slovenskú gazdinú, nahnevanú aj ustráchanú manželku, tvrdú ženu zocelenú prácou aj bitkou, ako aj láskavú matku (a babičku). Pristala by jej podobná postava v celovečernej hre, kde by mohla s celou škálou pracovať postupne a pomaly odhaľovať jednotlivé odtiene, nie tak zrýchlene ako v *Hriechu*. Zaujímavé kontrasty v postoji voči dieťaťu predstavuje skupina mužov. Postava Andreja (Tomáš Mašťalír), ktorý sa po troch rokoch vráti z Ameriky a nájde doma cudzie dieťa, prejde od nonšalancie cez krutosť až k zmiereniu. Janom (Matúš Beniak), otcom dieťaťa, lomcuje strach a túžba zbaviť sa viny, ale v konečnom dôsledku je dieťa pre oboch mužov dôležitejšie ako reputácia v dedine. Števa (Roman Poláčik) z *Její pastorkyne* nezmení svoj postoj až do konca, o svojej pravde presvedča najmä krikom. Zato nešťastný a odvrhovaný Laca (Daniel Fischer) prežíva až do konca vnútorný boj, je to priamy a dobrý chlap. Nad oboma rodinami sa vznáša socha Márie s malým Ježišom. Ironicky pripomína tézu nepoškvrneného počatia a zodpovedného otcovstva (podľa katolíckej viery je Jozef Ježišovým pestúnom), keď problémom vzťahov v inscenácii je smilstvo a prijatie dieťaťa za svoje. Socha poukazuje aj na pokrytecký život „vo viere“, ktorú postavy využívajú, zneužívajú a obracajú podľa toho, ako sa im to hodí, dokonca pre zachovanie zdania života v čistote sú ochotné aj vraždiť. Tento scénografický objekt ukotvuje inscenáciu v minulosti, zároveň ju posúva do súčasných, dookola omieľaných parlamentných hlasovaní o „právach“ žien.